

УДК 378:37.091.12.011.3-051(045)

Олексій Торубара

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У статті розкрито особливості професійної підготовки майбутніх учителів в умовах сьогодення та сучасні гуманістичні пріоритети вищої педагогічної освіти, які вимагають розвитку суб'єктності майбутніх педагогів, їх самостійності, творчої активності, посилення відповідальності за власний професійний розвиток. Визначено, що важливим завданням педагогічних навчальних закладів є професійна підготовка майбутніх учителів до впровадження нових технологій навчального й виховного процесу у майбутній професійній діяльності, а основою його професіоналізму стає суб'єктність, факторами якої є висока осмисленість життя, мотивація з гуманістичною спрямованістю і внутрішнім контролем.

Ключові слова: професійна підготовка, активність, індивідуальні якості, навчальний процес, інтерактивність, компетентність, інформатизація освіти, творчість, толерантність.

В статье раскрыты особенности профессиональной подготовки будущих учителей в условиях настоящего и современные гуманистические ценности высшего педагогического образования, требуют развития субъектности будущих педагогов, их самостоятельности, творческой активности, усиление ответственности за свой профессиональный рост. Определено, что важной задачей педагогических учебных заведений является профессиональная подготовка будущих учителей к внедрению новых технологий учебного и воспитательного процесса в будущей профессиональной деятельности, а основой его профессионализма становится субъектность, факторами которой является высокая осмысленность жизни, мотивация с гуманистической направленностью и внутренним контролем.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, активность, индивидуальные качества, учебный процесс, интерактивность, компетентность, информатизация образования, творчество, толерантность.

The article deals with the features of teachers` professional training in the contemporary conditions and modern humanistic priorities of higher pedagogical education, requiring subjectivity of future teachers, their independence, creative activity, increased responsibility for their own professional development. It was found that the teacher should be able to pay attention to their professional formation and development of the individual

qualities of future teachers, i.e. to use personality-oriented approach in the educational process efficiently. It was determined that the important task of pedagogical institutions is training of future teachers to implementing new technologies of educational and training process in their future careers, and the basis of his professionalism is the subjectivity, which factors are the high awareness of life, motivation of humanistic orientation and internal control. Professional training of future teachers must aim not only mastering modern knowledge of general professional and special disciplines, but also to promote the idea of education for promoting sustainable development and the creation of the mutual European area of education.

Key words: *professional training, activeness, personal qualities, educational process, interactivity, competence, informatization of education, creativity, tolerance.*

Зміни, що відбуваються в політичному та економічному житті України, курс на інтеграцію до Європейського Союзу гостро поставили питання не тільки якості та конкурентоспроможності продукції, а й кваліфікаційного рівня робочої сили. Професійна освіта як органічна складова безперервної освіти покликана відігравати провідну роль у технологічному оновленні всіх галузей промисловості й сільськогосподарського виробництва. Вона спрямована на виконання двох взаємопов'язаних завдань. По-перше, фундаментального – створення довгострокової основи інтелектуального потенціалу суспільства, усебічне розкриття здібностей і гармонійний розвиток кожної особистості. По-друге, кон'юнктурного насичення ринку праці робочою силою певної професійної й кваліфікаційної структури, забезпечення кожній людині мінімуму знань для отримання роботи.

Тобто професійну освіту в нових умовах слід розглядати як необхідність підвищення загального технічного і професійного рівня трудового потенціалу, з одного боку, та забезпечення соціального захисту робітників – з другого. Професійна підготовка є фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства в сучасних умовах ринкових відносин.

Розв'язанням проблеми професійної підготовки майбутніх учителів займалися вчені та педагоги: О. Абдулліна, Н. Александров, П. Атутов, Ю. Бабанський, М. Данилов, В. Ільїна, В. Краєвський, Н. Кузьміна, А. Лазукін, Д. Левітес, О. Матвієнко, А. Морозов, Н. Ничкало, І. Огородников, А. Піскунов, С. Сисоєва, М. Скаткін, В. Сластенін, Л. Спирін, Г. Ушамірська, О. Ярошинська.

Мета статті – проаналізувати та розкрити сучасний стан професійної підготовки майбутніх учителів у ВНЗ.

Сучасні тенденції розвитку науки і техніки зумовили істотні зміни в професійній підготовці майбутніх учителів. Основним питанням сучасної вітчизняної освіти є стратегічний напрямок на розвиток суспільства, що потребує змістовних знань у сфері технічних дисциплін та вимагає

високого інтелектуального розвитку, глибокого знання науково-технічних основ виробництва, творчого відношення до праці. Все це є підґрунтям для перегляду існуючої системи професійної підготовки майбутнього учителя з метою формування та залучення студентів до суспільної добродійної й виробничої праці, а також формування прошарку висококваліфікованих кадрів робочих спеціальностей.

Нові вимоги до майбутніх учителів стали головними елементами до подальшого пошуку нових стратегій професійної освіти. Хоча ці пошуки дещо відрізняються в різних країнах, їх загальною ідеєю є максимальне наближення навчального процесу до набуття студентами практичних умінь і навичок, необхідних у реальному житті, справжнього інтегрування теорії й практики, встановлення міцних взаємозв'язків між професійною освітою та сферою праці. Рух у цьому напрямі знаходить своє відображення в деяких змінах у поглядах на теорію професійної освіти. Зокрема, мова йде про традиційні навчальні плани і програми навчальних закладів, побудованих за принципом поділу теорії і практики. Майбутній учитель професійної підготовки має спочатку оволодіти відповідними знаннями, а потім застосувати їх на практиці. Звичайно, певні зусилля, щоб зблизити ці дві складові навчання, завжди мали місце як в теорії професійної освіти, так і на практиці, проте докорінно змінити цей підхід неможливо за умови сучасної схеми організації навчального процесу. Нині процес розвитку професіоналізму бачиться дещо по-іншому: оволодіння знаннями та їх застосування розглядається як єдиний процес, а не окремі його складові. Реальне навчання фактично має місце тоді, коли майбутній учитель є учасником справжньої практичної діяльності.

Встановленням нового напрямку в галузі освіти та навчання для всіх є освіта в інтересах сталого розвитку (ОІСР), ідеї якої проголошуються у Болонській заяві, що була зроблена на Міжнародній конференції ЮНЕСКО «Освіта для сталого розвитку». ОІСР ґрунтується на цінностях, принципах і методах, необхідних для ефективного реагування на поточні та майбутні проблеми [4].

Це має вирішальне значення для розвитку нового економічного мислення. ОІСР приносить нову актуальність, якість, зміст і мету системи освіти та професійної підготовки. Вона передбачає формальну, неформальну та неофіційну освіту, а також всіх секторів суспільства у процесі навчання протягом усього життя. ОІСР базується на цінностях справедливості, терпимості, стриманості та відповідальності. Це сприяння гендерної рівності, соціальної згуртованості. В основі ОІСР лежать принципи підтримки сталого способу життя, демократії та добробуту людини, охорони навколишнього середовища й відновлення природних ресурсів, збереження і сталого використання.

Сучасними науковцями Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева

пропонується модернізація змісту освіти з урахуванням завдань формування ключових компетентностей студентів. У зв'язку із чим у професійній підготовці майбутніх учителів необхідно забезпечити їх готовність до реалізації компетентнісного підходу у навчальному процесі. С. Трубачева виділила умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі [1]:

1) чітке усвідомлення учасниками навчального процесу дидактичної специфіки, закладеної в поняття «компетентність» як педагогічної категорії, яка може характеризувати як певний етап в освітньому процесі, так і його кінцевий результат – результат освіти;

2) визначення певних послідовних рівнів у формуванні компетентності студентів. Нормативний результат сформованості компетентності у майбутніх учителів професійної підготовки також має передбачати контроль за послідовністю її формування з визначенням вимог до рівня сформованості компетентності на кожному з етапів освітнього процесу;

3) чітке визначення вимог до кінцевого рівня сформованості базових компетенцій студентів та до основних етапів їх формування. Учасники навчального процесу мають чітко уявляти структуру освітньої компетенції або основні її інформаційні елементи, які необхідні майбутньому учителю професійної підготовки для набуття певного рівня компетентності;

4) в тексті навчальної програми має бути зазначено та чітко дотримано поступовість формування предметних, загально-предметних, предметних компетентностей студентів.

Модернізація вітчизняної освіти і її входження у загальноєвропейський освітній простір висувають нові вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів. Як зазначає І. Зязюн, сучасний педагог повинен виконувати «не роль «фільтра» для пропускання через себе навчальної інформації», а бути «помічником в роботі студента, перебираючи на себе роль одного з джерел інформації»; «в ідеалі педагог стає організатором самостійного навчального пізнання майбутніх учителів професійної підготовки, не головною діючою особою в групі студентів, а режисером їхньої взаємодії з навчальним матеріалом, один з одним і з викладачем [3].

Л. Хомич наголошує, що на сучасному етапі динамічного розвитку суспільства ставляться принципово нові вимоги до педагогічних працівників, а вищій школі потрібно відмовитися від набутих стереотипів у професійній підготовці майбутніх фахівців щоб організувати навчально-виховний процес під час якого студенти пройшли всі стадії професійного становлення та забезпечували формування в них цілісного досвіду самостійної діяльності [8].

В. Ковальчук вважає, що сучасний учитель професійної підготовки передусім має бути висококваліфікований і далекоглядний професіонал,

свідомий та відданий патріот України, тонкий психолог, котрий володіє інформаційними та педагогічними технологіями [5].

Т. Шестакова вважає, що сучасні гуманістичні пріоритети вищої педагогічної освіти вимагають розвитку суб'єктності майбутніх педагогів, їх самостійності, творчої активності, посилення відповідальності за власний професійний розвиток.

В. Будаєв зазначає, що сьогодні суспільству потрібен майбутній учитель професійної підготовки самодостатній, індивідуально високорозвинений, який вміє створювати гуманні стосунки із студентами, колегами та батьками, тому університетська педагогічна освіта покликана забезпечувати формування учителя, який здатний розвивати особистісний та професійний саморозвиток.

Н. Семченко наголошує на сформованості лідерських якостей як основних складових професійної компетентності сучасного педагога, адже професійний розвиток майбутніх учителів у багатьох вимірах передбачає сьогодні насамперед переосмислення самого змісту освіти, його структури, форм організації з виходом на завдання формування лідерських якостей [7].

Особливого значення набуває проблема якісної підготовки випускників педагогічних університетів у зв'язку з їх майбутньою багатофункціональною діяльністю, участю у розвитку освіти, науки, виробництва, духовного життя суспільства. Подальшого вдосконалення вимагає не тільки формування професійних якостей майбутніх учителів, а й виховання у дусі поєднання національних та загальнолюдських цінностей, активної громадянської позиції, плюралізму та демократії. Майбутній учитель повинен вміти звертати увагу у своїй майбутній професійній діяльності на формування та розвиток індивідуальних якостей, тобто ефективно використовувати особистісно-орієнтований підхід у навчально-вихованому процесі.

Викладач часто сенсом своєї праці вважав передачу студентам певної суми знань, сьогодні він повинен створювати певну систему взаємовідносин із майбутніми учителями професійної підготовки, засновану на суб'єкт-суб'єктних стосунках. Це передбачає відношення викладача до студента, як до самоцінності та як до суб'єкта його власної навчальної діяльності. Тому основою професіоналізму майбутнього учителя професійної підготовки стає його суб'єктність, факторами якої є висока осмисленість життя, мотивація з гуманістичною спрямованістю [9].

Сьогодні, як ніколи майбутній учитель професійної підготовки повинен бути готовим до ризику та вміти швидко оцінити проблемну ситуацію та швидко пристосовуватися до нових умов і впливати на ці ситуації, змінюючи їх на краще, підвищувати рівень своєї кваліфікації. При цьому важливо визначати можливу зміну діяльності, клопотатися про збереження стресостійкості в умовах конкуренції. Тим часом у багатьох студентів професійної освіти спостерігається бажання, яке пов'язане із

здобуттям певного становища в суспільстві, не адекватне здібностям і професійним якостям. Замість виконання старої функції як головного джерела знань викладач стає організатором, котрий допомагає майбутньому учителю професійної підготовки здобувати знання із різних джерел інформації. Педагог нового типу повинен володіти не тільки достатніми професійними знаннями, а й широкою ерудицією, високою інформаційною та комунікативною культурою, здатністю до мотивації.

Останнім часом багато науковців наголошують на тому, що сучасний учитель повинен володіти інформаційно-комунікаційними технологіями і використовувати їх у професійній діяльності. Такі вимоги зумовлені тим, що на розвиток професійних якостей майбутнього учителя професійної підготовки в сучасних умовах впливає процес інформатизації системи освіти та запровадження нових інформаційних технологій у навчальний процес. Учені визначають такі основні завдання інформатизації освіти, а саме: формування інформаційної культури людини; забезпечення розвитку особистісних якостей людини, розкриття її творчого потенціалу; підвищення ефективності навчально-виховного процесу на підставі запровадження нових інформаційних технологій навчання, надання діяльності творчого, дослідницького характеру; інтенсифікація методичної роботи та наукових досліджень.

Л. Макаренко зазначає, що комп'ютерна грамотність є складовою професійної підготовки майбутнього учителя. На її думку причинами низького рівня підготовки студентів до використання комп'ютера є відсутність стійкої мотивації до застосування інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності, а також потреби займатися цією діяльністю, необізнаність та недооцінка можливостей використання інформаційних технологій у професійній діяльності учителя [2].

В умовах становлення особистісно-орієнтованої парадигми в галузі освіти для реалізації активності учителя та його інноваційної діяльності існують певні можливості. Цьому сприяє ряд змін, що відбуваються у суспільному житті й в мисленні людини. Головна з них – усунення обмежень у професійній діяльності, що дозволяє сприймати значно ширше коло зовнішніх явищ. Зменшення упереджених, нав'язаних думок і суджень, а також збільшення потоку інформації забезпечує необхідну свободу дій, своєчасне реагування на зовнішні зміни. Як наслідок – учитель набуває важливих здібностей: готовності до реагування на несподіванки, прийняття самостійних рішень, що потребують певного ризику, готовності нести за них відповідальність, критичності в оцінці власних і чужих дій.

Важливим завданням педагогічних навчальних закладів є підготовка майбутніх учителів до впровадження нових технологій навчального й виховного процесу у майбутній професійній діяльності.

Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких

теоретичних знань, а здатності самостійно їх застосовувати в нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних фахівців.

Формування у майбутніх учителів готовності до інноваційної діяльності передбачає, перш за все, глибоке вивчення теоретичних питань удосконалення навчально-виховного процесу, позитивних сторін педагогічних теорій, ідей та технологій, які вже досліджувалися і упроваджувалися в педагогічну практику. Тільки на основі ґрунтовної роботи щодо вивчення фундаментальних педагогічних теорій і технологій, осмислення механізму їх упровадження є можливість підвищити рівень професійної підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності у сфері навчання й виховання.

Сьогодні багато науковців і педагогів усього світу працюють над тим, щоб удосконалити професійну підготовку майбутніх учителів та посилити роль учителя в суспільстві. Одним із важливих чинників цього є визначення вимог до майбутніх учителів, до їх професійної підготовки, яка повинна бути орієнтована на багатогранну майбутню професійну діяльність. Професійна підготовка майбутніх учителів повинна мати на меті не тільки засвоєння студентами сучасних знань із загально-професійних і фахових дисциплін, виховання високоосвіченої, культурної, гармонійно розвиненої особистості, а й пропагувати ідеї освіти в інтересах сталого розвитку, компетентнісного підходу, демократії, створення єдиної зони європейської освіти, толерантності [6].

Майбутніх учителів професійної підготовки треба спрямовувати на таке оволодіння інформаційними технологіями, щоб вони стали для них не лише засобом для унаочнення навчальної інформації, а життєвою необхідністю для професійного й особистісного росту та самовдосконалення. Добираючи педагогічно доцільні методи навчання, необхідно виходити з необхідності активізації внутрішніх сил та механізмів діяльності студентів з оволодіння теорією та практикою педагогічних інновацій, створення умов для забезпечення творчої атмосфери навчальної роботи. Це обумовить пошуки змісту професійної підготовки майбутніх учителів до впровадження освітніх технологій, які є синтезом науково обґрунтованого та раціонально відібраного інформаційного матеріалу й активних форм навчання.

Підвищені вимоги до майбутніх учителів якраз і виявились тією рушійною силою, які стоять в основі реформування системи професійної підготовки та використання нових стратегій навчання, які найкращим чином відповідали б сьогоднішнім реаліям на ринку праці. В якісному удосконаленні трудових ресурсів першочергову роль відіграє поліпшення професійно-кваліфікаційного складу кадрів. Воно має супроводжуватися формуванням матеріально-речового базису виробництва, зумовленим як змінами в економіці, так і впровадженням до її складової досягнень науково-технічного прогресу, та забезпечувати на кожному рівні

соціально-економічного розвитку відповідність матеріального й особистісного елементів продуктивних сил.

Можливість удосконалення та поглиблення професійної освіти майбутніх учителів у процесі педагогічної роботи у вищому навчальному закладі та розроблення навчально-методичних рекомендацій з використання інформаційних технологій під час навчального процесу з елементами фахової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баловсяк Н. В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Надія Василівна Баловсяк. – К., 2006. – 334 с.
2. Белова О. К. Педагогічні технології в сучасній освіті : навч. посіб. для вищ. навч. закл. інж.-пед. спец. / О. К. Белова, О. Е. Коваленко. – Укр. інж.-пед. акад. – Х. : Контраст, 2008. – 148 с.
3. Зязюн І. А. Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні / І. А. Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український журнал / за ред. Т. Левовацького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова – Київ: АІД, 2006. – Вип. VIII. – С. 105–115.
4. Дидактичні основи професійної освіти : навч. посіб. для вищ. навч. закл. інж.-пед. спец. / О. Е. Коваленко, Н. О. Брюханова, З. І. Гирич, В. В. Кулешова, О. О. Прохорова. – Укр. інж.-пед. акад. – Х. : Контраст, 2008. – 144 с.
5. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутніх вчителів до педагогічної діяльності: монографія / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. – ЖДУ ім. І. Франка. – Житомир, 2003. – 192 с.
6. Коваленко Е. Э. Методика профессионального обучения: учеб. для инженеро-педагогов, преподавателей спецдисциплин системы проф.-техн. и высшего образования / Е. Э. Коваленко. – Харьков : Штрих, 2003. – 480 с.
7. Лодатко Є. О. Моделювання в педагогіці: точки відліку / Є. О. Лодатко. // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – Випуск № 1. – Режим доступу : http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2.
8. Матвієнко О. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Матвієнко Олена Валеріївна. – К., 2010. – 496 с.
9. Никитина Н. Н. Основы профессионально-педагогической деятельности: учеб. пособ. [для студ. учреждений сред. проф. образования] / Н. Н. Никитина, О. М. Железнякова, М. А. Петухов. – М. : Мастерство, 2002. – 288 с.